

Söyləməyə əsasım var ki, deyəm, Aydını bineyi-qədimdən, hələ əski yurd yerini təxəllüs götürməmişdən çox-çox erkən, ötən yüzilliyin 80-ci illərindən tanıyıram. Onda teatrşünaslığı yenicə bitirən, adda-budda şeirləri ölkə mətbuatında (Sovet dövründəki çap məhdudiyəti səbəbindən) görünən müəllif gənclik həvəsiylə coşub-daşır, yazıb-yaradırdı. "Azərbaycan" jurnalında işlədik, dostlaşdıq, yaxınlaşdıq və mən söhbətimizin birində Aydının rəssam atasını - Cabbar müəllimi qiyabi surətdə tanıdım. Eyni zamanda Qərbi Azərbaycanın Zəngibasar rayonunda (Uluxanlı mahalı, Zəhmət kəndi) məskunlaşan, zət-kökü çox-çox dərinlərə gedib çıxan bir soyun şəcərəsindən müfəssəl məlumat topladım.

O çağlardan illər ötüb, fırça ustası Cabbar Quliyev, ömür-gün sirdaşı Sara ana qədim yurd yerlərindən didərgin düşdülər, Mehdiabadda (Binəqədi rayonu) yaşadılar, ürəkləri sızlaya-sızlaya kənd-kəsəkləri üçün burunlarının ucu göynədi, elə nisgilli-nisgilli də (Sara xanımın hələ heç ili çıxmayıb) həyata "vida" dedilər, Abşeronda torpağa tapşırıldılar. Bu faciəvi tale fırça ustası ata Cabbarın, eyni zamanda şair oğlu Aydın Uluxanlının yazdıqlarından dönə-dönə keçir.

Aydının ilk şeirlərini "Azərbaycan", "Ulduz" dərgilərindən, "Ədəbiyyat qəzeti"ndən, sonra "Ədalət"dən oxumuşam və hiss etmişəm ki, 80-cilər ədəbi nəslinə mənsub bu şair sözlə "davranmağı", nazıyla oynamağı bacarır. Onun "Vektor" Beynəlxalq Nəşrlər Evinə yaxınlarda çapdan çıxan "Ana" şeirlər və poemalar kitabı son illərin ədəbi uğuru sayılmağa layiqdi. Məni ən çox çəkən isə bu poeziya toplusunda şair Aydın Uluxanlının fərdi dəst-xətti, özünəməxsus yazı üslubuna meyl etməsidir.

Əlbəttə, heç bir çağdaş şairin bütün yazılarını indiki dövrdə "bəh-bəhlə" qəbul etmək mümkün deyil, ünvanına "aydan arıdı, sudan durudu" söyləmək olmaz. Aydının yeni kitabındakı bədii nümunələr də eləcə...

Ancaq Aydın Uluxanlının qələmə aldığı əksər irili-xırdalı əsərlərində qoyduğu məslək, qayə, əqidə-amal məsələsi millətə, mənsub olduğu xalqına sevgisindən yaranıb. Kitabda bir nəfər jurnalista, əslində isə hamıya ünvanlanan "Bizim günümüz" şeirini təhlil edərkən söylədiyimiz nəticəni görə bilərik. Doğrudur, məlum mövzuda başqa müasir şairlərimiz də qələm işlədiblər. Məsələn, Bəxtiyar Vahabzadənin çox yangılı bir şeiri

var və demək olar, mövzu müəllifin mövzusuyla eynidir. Lakin poeziyada həmişə sələf-xələf təsiri mövcuddur. Və burda qeyri-adi heç nə yoxdur. Digər tərəfdən, kəskin vəzn-üslub fərqi var, Bəxtiyar müəllim heca vəznində yazıb əsərini, Uluxanlı isə tam sərbəst vəznə mövzusu-na hədəf seçib.

*Bilirsənmi, adaşım,
mən daha çox haqlıyam,
həm Şəkiliyəm, həm Şirvanlıyam,
həm də Qarabağlıyam.
Bilirsənmi, bilmirəm,
Təbrizliyəm, Xoyluyam,
Həmədan türküyəm mən.
Anadolu oğluyam,
İstanbul uşağıyam.*

Sözlə "davranmağı" bacaran şair

Yalançı xalq qəhrəmanlarını, yerlibazları, zonabazları, məmləkəti parçalayanları damğalayan bu tutarlı şeirdə hər kəsin dərsi verilib. Müəllifin çağırışı, hay-qırtısı bəllidir, bütün türk ellərinədir, bütöv Turanadır. Bu məqamda o, XX yüzilliyin otuzuncu illərində Bakıdan didərgin düşmüş Almas İldırımın "Qara dastan" əsərində qoyduğu problemi sanki qabardır və Aydının Turançılığı ilə Almas İldırımın türkçülüüyü səsleşir, üst-üstə düşür, birləşir. Müqayisə nəminə mərhum şairin "Qara dastan"ından bir bəndi misal çəkək:

*Türk elləri bir-birinə yadlanır,
Qazax, qırğız, türkmən, özək adlanır.
Azəri türk yanır, içdən odlanır,
Ana yurdun içdən halı duman, hey,
Qoca türkün düşdüyü dərd yaman, hey!*

Bu da Aydın Uluxanlıdan seçdiyimiz "Bizim günümüz" şeirinin sonrakı davamından parça:

*Qaraçay-çərkəzliyəm,
Sibirli, Altaylıyam,
Tuvada göz qıymışam.
Saxada və Qarşı yaxada
boya-başa çatmışam.
Bilirsənmi, bilmirəm.
Adaşım, mən əlli iki mənəm.*

Müəllifin "Çəmən", "Bizi bir-bir basdırıblarmış", "Böyük bəy", "Bir daha dö-

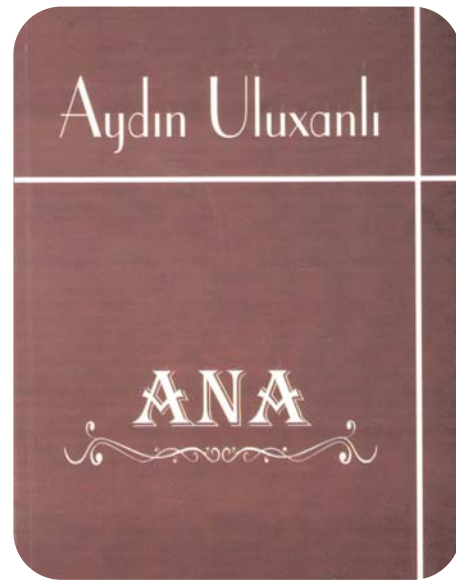
nəlim", "Babalarımın dünyası", "Ana, məni bir də doğ", "Bir qapı açılacaq", "Böyüyür", "İçimdə daşdığı Vətən", "Gördüm", "Gözəl Vətən", "Əclafların şairi", "Deyil", "Çobanyastığı", "Kimsən, orda?", "İtirirəm günlərimi", "İrəvanım-babalarımın şəhəri", "Şəhər mənzərələri", "Qıfılənd", "Qapılar", "Pıçıldayan yarpaqlar", "Mən söz mühəndisiyəm", "Ürəyim qaçır məndən", "Tanrının unuduğu dünya", "Söz ovçusu", "Sirlərim", "Səslərin qəbiristanlığı", "Yol ayrıcında" və başqa şeirlərində, eyni zamanda "Qaçqınlar", "Meydan" poemalarında yer-yurd, torpaq, vətənə məhəbbət, türkçülük ideallarına sədaqət nümayiş etdirir, müşahidələrini poeziya dilinə çevirir, şair "mən"ini təsdiqləmək üçün ənənəvi,

qeyri-ənənəvi şeirimizin müxtəlif qatlarına baş vurur. Belə bir təcrübədən çıxmış söz var: "sən zəhmət çəkirsənsə, əziyyətin heç vaxt boşa getməyəcək". Şübhəsiz, yeni poeziya toplusunda Aydının uğurları kifayət qədərdir və təəssüf ediləcək haldır ki, bu maraqlı, yenilikçi şairin yaradıcılığı indiyəcən ədəbi tənqidin diqqətindən kənarıdır.

Əgər mənə təklif eləsələr, Aydın Uluxanlının kitabından bir uğurlu, bəyəndiyin şeirini seç. Gözüyumulu 73-cü səhifəni açaram və "Çəmən" şeirini göstərəm. Nə üçün? Şair doğma Vətəninin xəritəsini cızmaq üçün "səni sevirəm, canım sənə qurbandır" kimi patetik, ritorik sözlərdən istifadə etmir, müxtəlif poetik detallarla torpağının rəsmiini çəkir.

*Dağ çəməndə yaşamıram,
Çəmən buludlarda yaşamıram,
Çəmən buludlar məndə yaşayır.
Çəmən yarpaqlarda yaşamıram,
Çəmən yarpaqlar məndə yaşayır.
Çəmən biçənəklərdə yaşamıram,
Çəmən yaşılıqlar məndə yaşayır...*

Qürurla demək olar ki, bu poetik mətəndə Azərbaycan torpağının bütün rəngləri, çalarları var. Oxuduqca qədim məmləkətimizin uca dağları, gen düzləri, bollu-bərəkətli çölləri, zəmiləri, üzümlü-meyvəli bağları, lələli-kəpənəkli yamaqları, buz nəfəslə çəşmələri, bulaqları, çayları-

Digər bir "Ölüm yoxdu ölümə qədər" elegiyasında köhnə hissələrini təkrarlamır. Oxşarlıq yalnız mövzunun zahiri əlamətlərindədir, yəni eyni sözlərin düşüldüyündə, misraların hərəkətində. Yerli-yataqlı münasibət dediyimiz kimi fərqlidi.

*Ölüm yoxdu ölümə qədər,
qalın yoxdu qalın qədər,
itim yoxdu itimə qədər,
ölüm-itim yoxdu, ölüm-itimə qədər.*

Aydın Uluxanlı bu maraqlı şeir üçün qəribə, orijinal forma tapıb. Bəli, yeni forma da kəşfdi. Yəni poeziyanın min illik tapdağından sapmaq, qaçmaqdı. Bənd-bənd hörülmüş heca şeirinin ön misraları doqquzluqdu, son misralar isə

ənənəvi onbirlik. Əvvəldən-axıradək şeir bu ahəngdədir və adda-budda qafiyələr bəndlərə həzinlik qatır.

*Torpaq yoxdu torpağa qədər,
Günəş yoxdu Günəşə qədər,
Nəfəs yoxdu nəfəsə qədər,
Səs yoxdu səsə qədər,
Sən yoxdun sənə qədər.*

"Ölümədən sonrakı ölüm", "Ölümünə" şeirləri də həssas şair ürəyinin müdhiş ölümə meydan oxumasından yaranıb. Xoşbəxtlikdən, Aydının bu "ölüm" nəğmələrində qətiyyətlə həyat sönməyib, bir şam işığı boyda şölə uzaqdan da olsa, nurunu göstərir, oxucunu ovqata kökləyir. "Bir ümid var, yaşılıqların üstündə, yaşılıqların işığında bir ümid var" şair inamı təkə təskinlik deyil, həm də nikbin ovqatın bərpasıdır.

"Ana" poeziya buketinə Aydın Uluxanlı müxtəlif mövzularda qələmə aldığı üç irihəcmli poemasını daxil edib. Ən çox diqqətimi cəlb edən isə "Qaçqınlar" əsəri oldu. Atalar məsələsi: "başına gələn başmaqçı olar" - deyiblər. Onların da ailəsi yüzminlərlə azərbaycanlı kimi əsrin 80-ci illərinin sonlarında Ermənistandan zorla qovuldu. Çıxan çıxdı, qaçan qaçdı, zərəcə müqavimət göstərənələr isə döyüldü, söyüldü, təhqirlərə məruz qaldı. Halbuki o zaman hələ SSRİ var idi, qırmızı impe-

riyanın milisi, ordusu görə-görə məsələyə qarışmadı, hələ bir qovulanlar üçün şərait yaratdılar, Qərbi Azərbaycanı - özəli dədə-baba yurdlarını daha tez tərk etsinlər. Bu ağrını hər kəs yaşadı, ancaq köklü-köməcli əski torpağını itirən şair Aydın isə min yol yandı-yaxıldı, həsrətindən qovruldu, qıvrıldı, ilan kimi qabıq qoydu, cənnətməkan Uluxanlı məmləkəti, boya-başa çatdığı Zəhmət kəndi zaman-zaman gözünün qabağından getmədi. Nəhayət, şair taleyini yazdı, yurdunun faciəsini kağıza kəçürtdü - "Qaçqınlar" poeması ərəşəyə gəldi, nəfəs dərib bir qədər yüngülləşdi...

*Gizlədir, ört-basdır edirdi
Tanrı üzünü dağların, təpələrin arxasında.
Əli uzalı qalırda qaçqınların
Tanrının qarasına.
Əlləri dizlərinə,
dizlərindən də aşağı enirdi
yapa-yapa qarların,
topa-topa kişilərin.
Sırsıra və ümidsizlik sallanırdı
lopa-lopa biğlindən cavanların.*

Poemada özünəməxsus ritm, bənzərsiz bir ahəng mövcuddur ki, əvvəldən axıradək bu qeyri-adilik diqqət çəkir. Əsərə etnoqrafik ruh hakimdir: oxuya-oxuya sətir və misralarda at ayaqlarının tappılısını, qoyun-quzu sürülərinin mələşməsinə, quşların civiltisini, çoban itlərinin hürüşməsinə eşidirən. Eyni zamanda bu köşhəkçədə, qaçaqçaqda nənələrin ağı-bayati zümzümələri, babaların holavar, kotan-xış nəğmələri, gəlinlərin laylaları qulaqları oxşayır. Amma toxdaqlıq-axayınlıq üçün əsas yoxdur, yurd yerləri müvəqqəti də olsa, itirilib, tarixi faciə baş verib. Qısaca hazırlaşmaq gərək! Müəllif hamını inandırır ki, ey dili qafil, gün gələr, igidlər kimliyini mənfur millətə qandıracaqlar:

*...Yaşayacaqdılar, çarpışacaqdılar
bir daha dönmək üçün.
Dil deyib çağıracaqdılar
dədələrin, babaların ruhunu
əşidəcəkdə Vətən onların səsini.*

Gün gəlib yetişibmi, Aydın Uluxanlı! Bizcə, hə, o gün çatıb. İkinci Qarabağ Savaşı şanlı Azərbaycan ordusunun göstərdiyi sücaət, zəfər inamımızı artırır, ümidimizi sönməyə qoymayıb. Poemanın ikinci hissəsini yazmağa hazırlaş, ruhunu köklə, şair qardaşım!

Ağacəfər Həsənlı